

Received / Makale Geliş Tarihi 20.08.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 21.10.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı) 7 (35)
ss / pp 1366-1370

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10030070
Mail: editor@pejoss.com

Dr. Öğr. Üyesi Zafer Çil

<https://orcid.org/0000-0001-5703-8286>

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/009axq942>

“Bilinmeyen Lozan” Belgeseli Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation on “The Unknown Lausanne” Documentary

ÖZET

Bu çalışmada Taha Akyol’un sunuculuğunu yaptığı 2013 yılı yapımı “Bilinmeyen Lozan” adını taşıyan ve toplamda on kısımdan meydana gelen belgesel ele alınmaktadır. Hemen hemen herkes tarafından bilinen video paylaşım platformu “Youtube” dan elde edilmiş olan videoların incelenmesini temel alan ilgili çalışmada, belgeselin konusu mercek altına alınmıştır. Bu doğrultuda nesnel içerik analizi metoduna başvurulmuş ulaşılan veriler ışığında belgesele dair geniş çerçeveli içerik değerlendirilmesi yapılmıştır. İlgili çalışma çerçevesindeki belgeseldeki bölümler kronolojik şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taha Akyol, Belgesel, Mustafa Kemal, Milli Mücadele, Lozan.

ABSTRACT

In this study, the documentary, “The Unknown Lausanne”, made in 2013 and which is hosted by Taha Akyol, consists of ten episodes in total, is examined. In the relevant study, which is based on the analysis of videos obtained from "Youtube", a video sharing Platform that is known to almost everyone, the subject of the documentary is examined. In this regard, a broad content evaluation of the documentary was made in light of the data obtained by applying the objective content analysis method. The sections in the documentary within the framework of the relevant study are discussed chronologically.

Keywords: Taha Akyol, Documentary, Mustafa Kemal, National Struggle, Lausanne.

1. GİRİŞ

Taha Akyol’un¹ ilk olarak CNN TÜRK’te yayınlanan “*Bilinmeyen Lozan*”² adlı belgeseli yine Akyol’a ait daha önce aynı televizyon kanalında yayınladığı *Rumeli’ye Elveda* ve *1914-1915* serisinin devamı niteliğindedir. Akyol, bu konudaki görüşlerini yine sunuculuğunu üstlendiği ve KANAL D’de yayınlanan *1919-1920: Anadolu da İşgal ve Kurtuluş* isimli belgeselinin başında açıklamaktadır.³ Son olarak Akyol Kurtuluş Savaşı Yıllarını anlattığı *1921-1922: Türk’ün Ateşle İmtihanı* adlı belgeselinin de ilk bölümünde aynen *1919-1920* başlıklı belgeselinde olduğu gibi o güne kadar yayınladığı bütün bu belgesellerinin içeriğine dair kısa bir bilgi veriliyor.⁴ Akyol, *1921-1922: Türk’ün Ateşle İmtihanı* adlı belgeselinin son bölüm son kısmında ise yapım ve yazımı daha önce olan “*Bilinmeyen Lozan*” belgesel ve kitabını referans vererek Büyük Taarruz - İzmir’in Kurtuluşu sonrasındaki sürecin ya da konuların devamını (Çanakkale Krizi, Mudanya Mütarekesi, Lozan Antlaşması ve Trakya-Boğazların Diploması yoluyla kurtarılması) bu belgesel ve kitapta ayrıntılarıyla anlattığını özellikle belirtmektedir.⁵

¹ Türk yazar, köşe yazarı, gazeteci, sunucu, bunların yanında televizyon yapımcısı olarak bilinen Taha Akyol 1946 yılında Yozgat’ta doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini de Yozgat’ta almıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Gazetecilik mesleğine 1977 yılında “*Hergün*” gazetesine girmiştir. Akyol evli ve iki çocuk babası olup, Türk tarihinde yerini almış tanınmış gazetecilerden biridir. Akyol’un 2012 yılında yapımında yer aldığı ve sunuculuğunu üstlendiği ilk belgesel “*Rumeli’ye Elveda*”dır. Hem yapım hem de sunumunda katkısının olduğu belgeseller şu şekilde sıralanabilir: 1: *Rumeli’ye Elveda* (2012). 2: *Bilinmeyen Lozan* (2013), 3: *1914-1915* (2014), 4: *1919-1920* (2019), 5: *1921-1922* (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Taha_Akyol

² “*Bilinmeyen Lozan*” isimli belgesel için çalışmanın ilerleyen kısımlarında, italik yazı şekli tercih edilmiştir.

³ https://www.youtube.com/watch?v=_pOGtk5xrWY.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=poRrGT8PunA>.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=qzSoYESuLqg&t=1s>.

Taha Akyol, Osmanlı son dönemi Millî Mücadele ve Atatürk konularını işleyen belgeselleriyle bir ekol başlatarak Türk tarihi içerisindeki yerini çoktan almıştır. Akyol'un hazırladığı aynı zamanda sunuculuğunu üstlendiği ve seslendirmelerini ise Devrim Parscan-Metin Kaygusuz'un yaptığı “*Bilinmeyen Lozan*” isimli belgeselin değerlendirilmesine dayanan bu çalışmada internet kaynakları yanında yazara ait kitaptan yararlanılmıştır.⁶

2. KONUSU

Bu belgeselde, Lozan'ın sadece sınırları belirleyen bir antlaşma olmadığı çetin müzakereler sonrasında kapitülasyonlar, azınlıkların statüsü, Musul ve Kürt meseleleri, dış borçlar ve laiklik gibi birçok meselenin tartışıldığı bir mücadele sahası olduğuna dikkat çekilmiştir. Lozan'ın ‘*Zafer mi? Hezimet mi?*’ olduğuna dair çok geniş bir alanda tartışmaların yaşandığı ele alınmıştır. Lozan'ın ayrıca uluslararası hukukta Türkiye'nin kuruluş senedi olduğu da vurgulanmaktadır.⁷

3. İÇERİĞİ

Belgeselin tamamında ele alınmış olan tarihi olayların bir kısmı başlıklar halinde şu şekildedir:

1. Bölüm: Lozan'a giden süreçte -1912 Balkan savaşlarından 9 Eylül 1922'e kadar- On yıllık savaş içinde dâhil olan 1. Dünya Savaşı ve Sevr Projesi ve İzmir'in İşgali.⁸
2. Bölüm: İki Cephede (Doğu-Batı) Savaş, Büyük İzmir Yangını, Mudanya Mütarekesi, Saltanatın Kaldırılması.⁹
3. Bölüm: Konferans öncesi Meclisteki tartışmalar, Lozan'a gidecek heyete Başdelege olarak İsmet Paşa'nın seçilmesi ve Delegasyonun Lozan Yolculuğu.¹⁰
4. Bölüm: Lozan'a katılan delegasyonlar ve İsmet Paşa'nın beklenmedik çıkışı.¹¹
5. Bölüm: Lozan Konferansına katılan devletler ve komisyonlardaki tartışmalar, Trakya Sınırı ve Batı Trakya Konusu, Ege Adaları, Hatay Meselesi, Boğazlar ve Azınlıklar Sorunu.¹²
6. Bölüm: Musul ve Kapitülasyonlar üzerine sıcak tartışmalar, Musul Meselesinde taviz, Dış Borçlar, Lozan Konferansı'nın İnkıtaa uğraması.¹³
7. Bölüm: Ankara da Meclis'te kıyametlerin kopması ve Muhalefetten Musul ve Kürt Meseleleri hakkında sert eleştiriler, İzmir İktisat Kongresi.¹⁴
8. Bölüm: Musul ve Kürt Meseleleri hakkında M. Kemal ile Ali Şükrü Bey arasında Lozan sürecinde yaşanan sert tartışmalar, Ankara da Mecliste 1. ve 2. Gruplar arasında yaşanan gerilim.¹⁵
9. Bölüm: Mecliste büyük kavga ve Ali Şükrü Bey'in katledilmesi, Musul'un kaybı, Meclis ve Muhalefetin feshi, Rauf ve İsmet Beylerin anlaşmazlığı, Lozan Konferansı'nın II. Dönem Müzakereleri, Lozan Antlaşması imzaya hazır.¹⁶
10. Bölüm: Lozan Antlaşması'nın imza töreni ve onay sorunu, Nüfus Mübadelesi ve Lozan Nedir? üzerine çeşitli görüşler.¹⁷

4. DEĞERLENDİRİLMESİ

Taha Akyol'un kitap olarak da neşrettiği bütün belgeselleri uzun çabalar neticesinde ortaya çıkan titiz çalışmaların sonucudur. Belgesellerin hem ön araştırma hem de yapım evrelerinde etkin rol üstlenen Taha Akyol, ardından gelen yazar, araştırmacı ya da sunuculara rehber olabilmeyi amaçlamıştır. Bugün pek çok Türk tarihi belgeselleri Akyol'un belgesellerinden izler taşımaktadır.

⁶ Bu çalışma, “*Bilinmeyen Lozan*” başlıklı belgeselin yer aldığı ünlü video paylaşım platformu “YouTube”tan yararlanılarak bütün bölümlerin internet ortamında izlenmesiyle ortaya çıkmıştır.

⁷ Taha Akyol, “*Bilinmeyen Lozan*” 4.Baskı, 2019, İstanbul.

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=0tbTk-RleS8>

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=nMf2IXQn5E>

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=O5833E2n2gQ>

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=50yTokpmHvE>

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=ioZjRLMnffk>

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=3AHuHdqmwnc>

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=TyW4ZbqYgSQ>

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=XMGyhboQpiE>

¹⁶ https://www.youtube.com/watch?v=GCTAvc_sEjw

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=EAA9nCvm4gQ>

Bu belgesellerin tamamında ele aldığı dönem olan 1912-1923 seneleri arası izlediği tarihi hadiselerin kronolojik sıralaması oldukça önemlidir. Taha Akyol'un belgesellerinde, Balkan savaşlarından Türkiye'de yeni rejimin doğuşuna kadar devrin bir bütün olarak resmini bulabilmek mümkündür. Belgeselleri, yine tarihimizin belki de en tartışmalı devirlerinden bir bölüm olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'nın son dönemi ve bu dönemde aktif olarak yer almış ya da o döneme tanıklık etmiş şahsiyetlerin söz ve değerlendirmeleriyle izlemek mümkündür.

Belgeselde gazeteci-yazar veya belgesel yapımcısı olan Taha Akyol'a güvenerek çok hassas konuları bile açık biçimde belgelerle paylaşabilen kişisel görüş ya da tavsiyelerini anlatan ya da bunları aktaran tarihçilerin görüşlerini açık bir şekilde bulmak da mümkündür. Yakın tarihimize ışık tutan Lozan Antlaşması'na dair olan belgeselde araştırmacı, eser sahibi ve alanında uzman Cemil Koçak, Sevtap Demirci, Zafer Toprak ve İhsan Şerif Kaymaz gibi akademisyenlerin değerli tespit, yorum ve görüşlerine yer verilmiştir.

Bilimsel titizliğe riayet edilerek ancak akademik kaygı taşımadan hazırlanan bu belgesel, öznel bir perspektifle izleyicisine sunulmuştur. Belgeselde nesnel kriterler göz ardı edilmiş olsa da zaman zaman nesnel değerlendirmeler de bulunmaktadır. Parti, siyaset ya da ideolojilerin de üzerinde bir tutum beklenirken genellikle resmî ideolojinin fikirlerini savunan bir sunum yöntemine başvurulmuştur.

Belgeselin genel manada resmi tarih ideolojisi ile örtüşen bir perspektifinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında etkili olan resmî ideolojiye destek veren bir tutumunun bulunduğu rahat bir şekilde görülebilmektedir. Hiç şüphesiz ki yapımcı olarak ilgili tutum bir tercihtir fakat belgeselin objektiflik yönüne gölge düşürmektedir. Konuları sunuş biçimi dikkate alındığı zaman, konuları veriş şeklinde veya tercihlerinde genellikle kimi şahsiyetlere önem atfettiği gözler önündedir.

Belgeselde kimi yerlerde çok ince ayrıntılara yer verilmiş ancak sunulan bilgilerin güvenilirliği ile alakalı çeşitli kaynaklarla sağlıklı bir kıyaslanmanın yapıldığını söylemek mümkün değildir. Fakat öte yandan, işitsel ya da görsel zenginlikteyse izleyicilerin hadiseleri anlayabilmesi adına zengin kaynakçaya yer verilmiştir. Akyol, Türkiye'de yapılan bazı tarihi belgesellerde de görüldüğü gibi sesli ve görüntülü sunumda tekrara düşmüştür. Bütün bunlara rağmen, Akyol üzerinde durduğu tarihi konularla izleyicisine bir tarih şöleni sunmaktadır ve aynı zamanda o devir ile alakalı izleyicilerin merak duygusunu harekete geçirmesi de belgeselin bir puan daha yazılmasına katkı sağlamaktadır.

Belgesel hazırlanırken karma anlatım yöntemine başvurulmuştur. Bunlardan birincisi tarihçilerin anlatımlarından meydana gelirken, diğeri de sunucunun gerçekleştirdiği anlatım şeklidir. Belgeselin anlaşılır olmakla, bilgiye herhangi bir müdahalede bulunmadan ve konuşmacıları hiçbir şekilde yönlendirmeden anlatı diliyle izleyici konuya dair bilgilendirilmiştir. Bunun yanında belgesel içerisinde ilgili müziklere değinilerek, belgesele bir canlılık getirmek ve bu sayede devrin ruhunu yaşatmak hedeflenmiştir.

Belgeselin eksik tarafı konu fihristinin bulunmamasıyla göze çarpmaktadır. Kimi zaman tarihi bir hadiseyi arayıp bulmak adına belgeseldeki bölümleri detaylı bir şekilde izlemek gerekmektedir. Belgeselin başında veya sonunda bir indeks bulunmasıyla ilgili gereklilik ortadan kaldırılabilir. Her şeye rağmen bu denli emeğin verildiği belgeseli uzun uzadıya izlemek zahmetine değiyor.

Belgesel; anlatılan devir ile alakalı görüntüler, ses kayıtları ve fotoğraflar ile farklı pek çok müzik tarafından desteklenmiştir. Akyol'un deneyimi ve uzun seneler televizyonculuk ile alakadar olan usta sunumu ile izleyici tarafından belgesel hala büyük bir ilgi görmektedir. Akyol'un tercih ettiği dil oldukça sade ve anlaşılır olmak ile birlikte, devre tanık olan şahısların tercih ettiği dil ise çok daha zengindir.

Akyol'un bu belgeseli, izleyicisinde tarihi bir şuur uyandırmak ile birlikte, tarih eğitimi bakımından da önemlidir. Özellikle toplumsal şuurun meydana gelmesine katkı sunmaktadır. Sonrasında yapılacak olan tarihi belgesellere büyük bir yol gösterici olacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanında on yıl sonra dahi hala büyük ilgi ile izlenebiliyor nitelikte olması, bu belgeselin kalitesi ya da niteliği konusunda hepimize bir fikir vermektedir.

Hemen hemen herkes tarafından bilinen bir video paylaşım platformu olan YouTube'dan erişim sağlanan belgesellerin hemen altında bulunan yorumlardan bile hareketle, tarihsel geçmişi gözler önüne sunma konusunda belgesellerin ne kadar büyük değere sahip olduğu rahat bir şekilde görülebilmektedir. Tarihi bir belgesel bu yönüyle dahi başlı başına sosyal bir hafıza meydana getirme konusunda övgüyü hak etmektedir. Örneğin, Lozan'ın '*örneği görülmemiş bir diplomatik Zafer mi? Hezimet mi?*' olduğuna dair

tartışmalar günümüzde de hala devam etmektedir. Ancak, bu türden yorumlar güncel kısır tartışmaların sonucu olup akademik araştırmadan ziyade önyargıların ürünüdür.

5. SONUÇ

Belgeselde Millî Mücadele yılları ve Lozan Antlaşması'na ilişkin pek çok konunun işlendiği görülmektedir. İlgili belgesel, farklı nitelikleri kapsayan bir yapıt olarak Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı araştırmaları adına, oldukça mühim bir kaynaktır. Belgeselin barındırdığı bu kendine has kimlik, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarihini yansıtmaya açısından da oldukça önemlidir. Belgesel, dönem ile alakalı veya dönemi açıklayan kaynaklarla benzer nitelikler barındırırken dinleyicisine sunmuş olduğu yeni bilgilerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tarihi'yle sınırlı kalmamıştır. Hem ülkeden hem de dünyadan vermiş olduğu çok değerli bilgilerle izleyicilerini pek çok alanda aydınlatmıştır. Bu doğrultuda yerel bir eserden çok, uluslararası boyutta izlenebilecek belgesel olma niteliğini barındırmaktadır.

Türk yayın tarihine önemli eserler kazandırmış bir birey olan Taha Akyol, bu alanda Türkiye'nin büyük isimlerinden bir tanesi olarak. Türk tarihi içerisindeki yerini çoktan almıştır. Akyol'un kendine has jest-mimik ve üslubuyla sunduğu ve tarih ilmi çalışmalarında kullanılabilir değerdeki bu belgeseli, daha önce bu yönü ile değerlendirilmediğinden, çalışma ilk olma niteliği taşımakta ve bu sayede ilgili alanda bulunan boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Başvurulan birinci elden kaynaklarla bilim adına ilgili devre ait yeni düşünce ile görüşlerin kazandırılması umulmaktadır.

Belgesel, Türk-Türkiye yakın tarihini daha iyi anlamak bakımından mühim bir kaynak olma özelliğini barındırmaktadır. Bahsi geçen belgeselin ele alınıp gün yüzüne çıkarılması Türk veya Türkiye tarihi için oldukça önemli bir kazanımdır. Akyol'un sunucusu olduğu ilgili belgesel, bahsi geçen alanda gerçekleştirilebilecek hemen hemen tüm çalışmalar için araştırılabilir bir alan şeklinde önümüze çıkmaktadır. Popüler sosyal medya alanı olan YouTube ve yazara ait kitapların incelenmesi ile meydana gelen ilgili çalışmayla Türk veya Türkiye yakın tarihini çok daha iyi bir şekilde anlamayı ve ileriki dönemlerde yapılabilecek olan her çeşit çalışmada yararlı olabilmesi umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Cihangir (t.y). Bilinmeyen Lozan -1- Taha Akyol Lozan Belgeseli. <https://www.youtube.com/watch?v=0tbTk-RIeS8>
- CNNturk (t.y). CNN TÜRK'ten "Bilinmeyen Lozan" belgeseli <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/diger/cnn-turkten-bilinmeyen-lozan-belgeseli>
- Karabakh TV (t.y). 1919-1920 Belgeseli 1.Bölüm, Taha Akyol (CNN Türk). https://www.youtube.com/watch?v=_pOGtk5xrWY.
- Karabakh TV (t.y). 1921-1922 Türk'ün Ateşle İmtihanı:12.Bölüm <https://www.youtube.com/watch?v=qzSoYESuLqg&t=1s>.
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan 2.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=nlMf2IXQn5E>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 3.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=O5833E2n2gQ>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 4.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=50yTokpmHvE>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 5.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=ioZjRLMnfFk>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 6.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=3AHuHdqmwnc>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 7.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=TyW4ZbqYgSQ>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 8.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=XMGyhboQpiE>
- Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan, 9.bölüm Taha Akyol, https://www.youtube.com/watch?v=GCTAvc_sEjw

Karabakh TV (t.y). Bilinmeyen Lozan 10.bölüm Taha Akyol, <https://www.youtube.com/watch?v=EAA9nCvm4gQ>

Taha Akyol (2019). ‘Bilinmeyen Lozan. (4.Baskı), Doğan Kitap.

Tarih Sevenler Kulübü (t.y). 1921 - 1922 Türk'ün Ateşle İmtihanı Belgeseli - 1 – Taha Akyol Belgeseli (Tarih).<https://www.youtube.com/watch?v=poRrGT8PunA>

wikipedia (t.y). Taha Akyol. https://tr.wikipedia.org/wiki/Taha_Akyol

EKLER

EK-I: Belgesele dair bir fotoğraf.

Kaynak: <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/diger/cnn-turkten-bilinmeyen-lozan-belgeseli>